

O‘ZBEKISTONDA INVESTISIYA JOZIBADORLIGINI RIVOJLANTIRISHNING ISTIQBOLLI YO‘NALISHLARI.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11402298>

Abdurahmonov Azimjon Tohir o‘g‘li

*TDIU, “Korporativ boshqaruv va qimmatli qog‘ozlar”
kafedresi mustaqil izlanuvchisi.*

Annotatsiya: *Maqolada investitsiya jozibadorligining mamlakat iqtisodiyotida tutgan o‘rni va ahamiyati, uning istiqboldagi asosiy yo‘nalishlari keng yoritib berilgan. Investitsiya bozorini rivojlantirish sharoitida O‘zbekiston faoliyatini takomillashtirish istiqbollari ko‘rib chiqilgan.*

Tayanch iboralar: *Investitsiya bozori, investitsion instrumentlar, fond birjasi, qimmatli qog‘ozlar bozori, real investitsiya, bozor kapitalizatsiyasi, strategiya, valyuta bozori, korporativ boshqaruv, moliyaviy resurslar.*

Jaxon iqtisodiyotda investitsiya bozori juda muhim o‘rin egallaydi. Iqtisodiyotni barqarorlashtirish va rivojlantirish uchun samarali iqtisodiy siyosat yurgizish bilan bir vaqtda, moliyaviy soxada institutional islohotlar o‘tkazilishi lozimligi ayni haqiqatdir. Bozor iqtisodiyoti sharoitida xalqaro bozoridagi investitsiyalardan maqbul tarzda foydalanish imkoniyatini yaratuvchi barqaror moliyaviy tizim sifatida muxim ahamiyat kasb etadi. Bunday moliyaviy tizimga ega mamlakatlar iqtisodiy xatarlarga bardoshli bo‘ladilar.

Jahon tajribasi ko‘rsatmoqdaki, mamlakatlarning iqtisodiy jihatdan taraqqiy etish darajasi hamda aholi jon boshiga to‘g‘ri keladigan milliy daromadning yuqoriligi bilan bog‘liq eng muhim ko‘rsatkichlar, jumladan, (investitsiya bozorida muomalada bo‘lgan moliyaviy manbalar turlarining ko‘pligi va likvidlikning yuqoriligi, aktsiyadorlik jamiyat (AJ)larida yuqori dividend siyosati, birja savdo tizimlarining takomillashganligi) investitsiya bozorining yuqori darajada rivojlanganligi, xususan, qimmatli qog‘ozlar bozori (QQB) kapitalizatsiyasining yalpi ichki mahsulot (YaIM) hajmiga nisbatan ulushining yuqoriligi bilan izohlanadi.

Moliyaviy globallashtirish sharoitida investitsiya bozorini xalqaro miqyosda rivojlantirish, investitsiyalardan samarali foydalanishga qaratilgan masalalarning echimiga erishish bo‘yicha ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. Tadqiqot natijalari asosida investitsiya bozorining milliy va xalqaro tizimlarini rivojlantirishga urg‘u

berilmoqda hamda uzluksiz ravishda takomillashtirilmoqda.¹ Ammo, yirik kompaniyalarning aksiyadorlik kapitali tuzilmasida davlat ulushining yuqoriligi, moliya bozori orqali investitsiya jalb etishni takomillashtirish, moliyaviy instrumentlar likvidligini oshirish, jahon kapital bozoriga integratsiyalashuvini ta'minlash orqali moliyaviy resurslar jalb qilishni kengaytirish, qimmatli qog'ozlarning ikkilamchi bozorini rivojlantirishga qaratilgan ilmiy izlanishlar olib borish dolzarb ahamiyatga ega.

Hozirgi globallasuv sharoitida fond bozorlari iqtisodiyatning asosiy tarmog'i bo'lib kelmoqda. Bundan ko'rinib turibdiki, investitsiya bozorini rivojlantirish iqtisodiyotni rivojlantirish demakdir. Hozir jahon fond bozorlari bir qancha muammoli holatlar vujudga kelmoqda. Prezidentimiz bu muammolar haqida quyidagi fikrlarini bildirganlar: - "Muhim masala – yurtimizda fond bozori, fond birjasini yanada rivojlantirish uchun investitsiya bozorini muvofiqlashtirish va rivojlantirish markazi ishini tubdan qayta tashkil etish lozim. Biz bo'sh turgan davlat mulki obyektlarini o'zaro sheriklik asosida xususiy sektorga o'tkazish bo'yicha ishlarni davom ettiramiz. Internet tarmog'ida elektron savdolar va auksionlar orqali yer uchastkalarini, jumladan, tadbirkorlar uchun ajratishning yagona tartibini o'rnatish zarur. Shu maqsadda 2018 – yildan boshlab elektron savdo maydonlari orqali davlat aktivlarini sotish bo'yicha elektron tizim tashkil etiladi. 2018 – yilda bank tizimi faoliyatini rivojlantirish bo'yicha belgilangan vazifalarni amalga oshirishda banklar bilan tadbirkorlik subyektlari o'rtasida samarali va o'zaro manfaatli hamkorlik munosabatlarini ta'minlash masalalariga asosiy e'tiborni qaratish zarur. Valyuta bozorini isloh qilishga qarshi bo'lgan ayrim "ekspertlar"ning ikkilanishi va "maslahat"lariga qaramasdan, biz qisqa muddatda xalqaro standartlar asosida valyutani liberallashtirish jarayonini boshladik. Lekin biz yaxshi tushunamizki, bu ish ushbu sohadagi islohotlarning boshlanishi, xolos. Valyuta

---

1 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Sh.M.Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasini o'rganish va keng jamoatchilik o'rtasida targ'ib etishga bag'ishlangan ilmiy-ommabop qo'llanma. – T.: «Ma'naviyat», 2018. 189-b.

siyosati biznes va iqtisodiyotni rivojlantirish manfaatlariga to‘liq xizmat qilishi, investitsiya faoliyatiga ijobiy turtki berishi lozim”.²

Shu boisdan, Muhtaram Prezidentimiz tomonidan «2020 – 2025 – yillarda investitsiya bozorini rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqish va erkin muomaladagi jami investitsiyalarni yalpi ichki mahsulot hajmiga nisbatini 2025 – yil oxiriga qadar kamida 30 – 45 foizga yetkazish kun tartibidagi asosiy masala ekanligi ta’kidlandi»³. Bunday ustuvor va dolzarb vazifalarning samarali amalga oshirilishi mamlakatimizda investitsiya bozorining xususiyatlari va rivojlanish tendentsiyalarini tadqiq etish hamda moliya bozorini rivojlantirishga qaratilgan chora-tadbirlarni faollashtirish lozimligini ko‘rsatmoqda.

O‘zbekistonda investitsiya bozorining iqtisodiyotdagi ahamiyatini yanada oshirish maqsadga muvofiqdir. Bu borada O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining topshirig‘iga asosan

“2020 – 2025 – yillarda investitsiya bozorini rivojlantirish strategiyasi” ishlab chiqish borasida mas’ul davlat organi va tashkilotlari tomonidan muayyan ishlar amalga oshirilmoqda. Shuningdek, uyushgan investitsiya bozorining qimmatli qog‘ozlar bozoridagi umumiy savdo hajmidagi ulushi sezilarli darajada past ekanligini hisobga olsak, uyushgan investitsiya bozorini institutsional va infratuzilmaviy jihatdan yanada rivojlantirish, fond birjasi listing talablarini qayta ko‘rib chiqish, fond birjasi va elektron savdo tizimlaridagi komission yig‘imlar tarifini engillashtirish, xususiylashtirish jarayonlarida AJlaridagi davlat ulushining fond birjalaridagi erkin savdosini tashkil etish maqsadga muvofiqdir. Moliya bozorini samarali tashkil etish kapital bozorining tuzilmasi, fond birjasi hamda markaziy depozitariyning funksiyalari, birja savdolari texnologiyasi, listing xususiyatlari, korporativ boshqaruv asoslari, investorlar bilan munosabatlar, marketing vositalari, loyihani boshqarish bo‘yicha xorij tajribasi va amaliyotiga

---

² O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2017-yilda amalga oshirilgan asosiy ishlar yakuni va O‘zbekiston Respublikasini 2018-yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning eng ustuvor yo‘nalishlariga bag‘ishlangan murojaatnomasi.

³ Sh.M.Mirziyoyev Fond bozorini rivojlantirish masalalariga bag‘ishlangan yig‘ilish bayonoti. 2019-yil 7-oktyabr. <http://xs.uz/uzkr/post/fond-bozorini-rivozhlantirish-masalalari-muhokama-qilindi>.

jiddiy e'tibor qaratish, shuningdek, bu boradagi muammolarni hal etish bilan chambarchas bog'liqdir.

Tahlillar ko'rsatishicha, barcha rivojlanayotgan mamlakatlarda kuzatilayotgan o'xshash jihatlardan biri likvidlilikning etishmasligidir. Vaholanki, likvidlilik har qanday iqtisodiyot taraqqiyotida hal qiluvchi omil bo'lib, bunda bir-biri bilan bog'liq shunday jarayon kuzatiladiki, chet ellik sarmoyador kompaniya likvidli bo'lsa, unga investitsiya jalb qiladi, ayni paytda korxonaga sarmoya kiritmay turib, likvidlilikni oshirish mushkul. Aynan shu o'zaro bog'liqlikni ta'minlash yoki boshqarish professional yondashuvni talab etadi.

Jahon kapital bozorida kuzatilayotgan muhim jihatlaridan yana biri bu, xorijiy investor qaysidir mamlakatga sarmoya kiritmoqchi bo'lsa, uning mahalliy qonun-qoidalarga moslashuvi qiyin kechadi.

Xalqaro standartlarga muvofiq mavjud milliy qonunchilik esa chet ellik sarmoyadorga qulay sharoit yaratadi. Jahon talablariga tayanilgan holda hayotga tatbiq etiladigan xuddi shunday hujjatlar qatoriga korporativ boshqaruv kodeksini kiritish mumkin. Shu bois, ishtirokchilarga korporativ boshqaruv tamoyillarining huquqiy asoslari, uni tatbiq etishning o'ziga xos xususiyatlari, shuningdek, AJlarda direktorlar kengashi, unda mustaqil a'zolarining o'rni ham alohida ega.

Korporativ harakatlarga xizmat ko'rsatish asosida: kapital bozori ishtirokchilarining vaqt va moliyaviy xarajatlarini kamaytirish; kapital bozori ishtirokchilari o'zaro hisob-kitoblaridagi xatarni kamaytirish; daromadlar to'lovi va moliyaviy instrumentlarni so'ndirishning markazlashtirilgan tizimini joriy etish; Markaziy depozitariyni O'zbekiston kapital bozorida yagona hisob-kitob tashkiloti sifatida rivojlantirishga erishiladi.

Rivojlangan xorijiy mamlakatlarda investitsiya bozori orqali, bir tomondan davlat korxonalar va tashkilotlar, aholi o'zlari uchun zarur bo'lgan mablag'ni jalb qilsalar, ikkinchi tomondan korxonalar, tashkilot va aholi o'zlarining vaqtincha bo'sh turgan pul mablag'larini qimmatbaho qog'ozlar sotib olishga yo'naltirib foyda ko'radilar. Bu esa moliyaviy resurslarning harakatini ta'minlab, iqtisodiy o'sishga turtki beradi.

Aholi daromadlari va muomaladagi pul massasining QQB hajmining o'zgarishlariga ta'sirining korrelyatsiya hamda regressiya tahlili natijalari shuni ko'rsatadiki, aholi daromadlarining ortishi QQB hajmiga teskari proporsional (ta'sir qiladi), bu holat mamlakatda aholi daromadlari aksariyati iste'molga yoki boshqa sohalarga yo'naltirilayotganligini bildiradi. Qo'shimcha ravishda shuni ham e'tirof etish kerakki, mamlakatda aholi daromadlarining moliya bozorida ishtiroki cheklanganligini bildiradi, daromadlarning katta qismi iste'molga sarflanadi yoki aholi daromadlarini moliya bozoriga yo'naltirishdan iqtisodiy manfaatdorligi yuqori emas yohud moliya bozorining investitsion jozibadorligi sust.

Davlat va xo'jalik birlashmalari ulushi mavjud bo'lgan AJlari aksiyalar paketlarini birlamchi va ikkilamchi ommaviy taklif (IPO va SPO) asosida sotish lozim. Buning natijasida kapital (moliya) bozorining milliy iqtisodiyotdagi mavqeini hamda investitsiyalarni jalb etishdagi rolini oshirish, birja savdolariga keng jamoatchilikni jalb qilish imkoniyati asoslangan.

Strategik ahamiyatga ega yirik kompaniyalarning aksiyadorlik kapitali tuzilmasida davlat ulushini bosqichma-bosqich qisqartirish yo'nalishlarini ishlab chiqish zarur. Natijada yirik investitsiyalar talab qiladigan tarmoqlarda ishlab chiqarish hajmini oshirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va byudjet daromadlarini oshirish imkoniyati yaratiladi.

Investitsiya bozorini rivojlantirish, nafaqat, davlat yoki korxonalar pul mablag'larini shakllantirish va joylashtirishda, balki mazkur bozorga aholi mablag'larini jalb etishni ta'minlashga xizmat qiladi. Mazkur holatlarning barchasi O'zbekistonda investitsiya bozorini rivojlantirish uchun yagona kontseptsiyaga kuchli ehtiyoj mavjudligidan dalolat beradi.

Foydalaniladigan adabiyotlar ro'yxati.

1.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Sh.M.Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasini o'rganish va keng jamoatchilik o'rtasida targ'ib etishga bag'ishlangan ilmiy-ommabop qo'llanma. – T.: «Ma'naviyat», 2018. 189-b.

2.O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2017-yilda amalga oshirilgan asosiy ishlar yakuni va 3 O'zbekiston Respublikasini 2018-yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning eng ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan murojaatnomasi.